

Андрій Зіновійович СОРОКА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький),
вул. Шевченка, 46, Хмельницький, 29000,
ander.sor@yandex.ua

УДК 343.43(477)

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

На підставі аналізу криміналістичної літератури розглянуто спосіб вчинення злочину як складову його механізму та як елемент криміналістичної характеристики. Сформульовано визначення поняття способу незаконного переправлення осіб через державний кордон України, його особливості та класифікацію за певними критеріями. Розкрито основні напрямки та маршрути руху осіб, які намагаються незаконно перетнути державний кордон. Вивчення та систематизація способів незаконного переправлення осіб через державний кордон дає можливість успішно розкривати, розслідувати та попереджати аналізований злочин, особливо — вирішувати широке коло питань на початковому етапі розслідування, а також робити оперативне прогнозування способів, які будуть використовуватись злочинцями у майбутньому.

Ключові слова: державний кордон, криміналістична характеристика злочину, незаконне переправлення осіб, спосіб вчинення злочину.

Аналіз протидії злочинності, пов'язаної з незаконним переправленням осіб через державний кордон України, свідчить про те, що її рівень в останні роки суттєво не зменшується. Так, органами охорони державного кордону та їх оперативними підрозділами за ознаками злочину, передбаченого ст. 332 КК України, у 2013 році виявлено 108 фактів незаконного переправлення осіб через державний кордон, по яких компетентними органами розпочаті кримінальні провадження. Як порівняння, наприклад, у 2005 році органами охорони державного кордону було порушено 85 кримінальних справ за ознаками вчинення аналізованого злочину стосовно 100 осіб, у 2006 році — 99 кримінальних справ щодо 59 осіб, у 2007 — 90 кримінальних справ стосовно 76 осіб [1; 2].

Разом з тим, незважаючи на суттєві практичні кроки з протидії цьому злочину, здійснені Державною прикордонною службою України у взаємодії з іншими правоохоронними органами у 2013 році, відмічається часткова активізація цієї протиправної діяльності [3, с. 1].

Аналіз ситуації у сфері протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон дозволив виявити низку недоліків в оперативно-службовій діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону, які негативно впливають на ефективність протидії цьому злочину. Один із них пов'язаний із недостатнім рівнем контролю та моніторингу за зміною напрямків протиправної

діяльності, пов'язаної із незаконним переправленням осіб через державний кордон, та способів його вчинення [3, с. 2].

Актуальність дослідження способу вчинення злочину та його особливостей на сучасному етапі боротьби зі злочинністю обумовлюється професіоналізацією злочинної діяльності, що заперечувалося довгий час [4, с. 199], та її транскордонним характером, зокрема, у сфері порушень держаного кордону [5, с. 39].

Дослідженню питань, пов'язаних із центральним елементом криміналістичної характеристики злочинів, способом вчинення злочину, у різні часи присвятили свої праці такі відомі радянські та українські вчені-криміналісти: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Г. Г. Зуйков, О. М. Колесніченко, В. Є. Корноухов, В. К. Лисиченко, В. А. Образцов, М. І. Панов, А. С. Савченко та ін. Разом з тим переважна більшість наукових розробок стосувалася дослідження загальнотеоретичних аспектів щодо способу вчинення злочину як елемента криміналістичної характеристики, без їх конкретизації по окремих видах злочинів.

Особливості способів вчинення злочинів досліджували науковці, які займалися розробкою окремих методик розслідування злочинів. Не виключенням стало і вивчення способів вчинення незнаного переправлення осіб через державний кордон, проведені І. Б. Похілою, А. М. Притулою, А. С. Саїнчиним та Л. Ю. Капітанчук. Однак постійні зміни активних напрямків незаконного переправлення осіб через державний кордон, механізм злочинної діяльності, пов'язаної із вчиненням цього злочину, тактика дій порушників державного кордону та наявність інших чинників повинні спонукати науковців до постійного детального вивчення окреслених питань для забезпечення вчасного виявлення вказаних злочинів, встановлення та затримання осіб, причетних до їх вчинення, якісного їх розслідування і профілактики тощо.

Метою написання цієї статті є визначення та характеристика типових способів вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон як елемента криміналістичної характеристики.

Для досягнення мети дослідження поставлені такі завдання: визначити понятійний апарат, дати визначення способів вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон, визначити типові способи незаконного переправлення осіб через державний кордон та здійснити їх класифікацію, охарактеризувати їх.

Для криміналістики основне в способі не досягнутий результат, а процес досягнення мети, механізм її досягнення. Спосіб вчинення злочинів розглядається в криміналістиці як джерело інформації про закономірності виникнення доказів, яка необхідна для розробки засобів та методів розкриття та розслідування злочинів.

Спосіб вчинення злочину визначається як центральний елемент у структурі криміналістичної характеристики злочинів [6; 7, с. 86]. А тому знання уповноваженими суб'єктами типових способів вчинення певних видів злочину дає можливість своєчасно виявити злочин, прийняти рішення про початок кримінального провадження та забезпечити якісне розслідування його.

Одними з перших, хто звернувся до з'ясування змісту способу, були О. М. Колесніченко та А. Н. Савченко. На їх думку, "спосіб вчинення злочину — це все те, що характеризує дії злочинця при підготовці (підшукуванні місця, предмета посягання, підготовці знарядь і засобів, необхідних для здійснення злочинної мети, та ін.), вчиненні злочину і приховуванні його слідів" [8, с. 60].

Спосіб вчинення злочину є одним із елементів механізму злочину, а тому його не слід ототожнювати з механізмом злочину, що можна зараз зустріти у літературі. Без сумніву, є необхідність розширення і конкретизації складових способу вчинення злочину, але в ньому варто включати (у криміналістичному сенсі) тільки те, що служить меті встановлення злочинців і розкриття злочинів. Ми підтримуємо думку тих криміналістів, які вважають, що цілком правий Р. С. Белкін, який підкреслює, що спосіб здійснення — це лише одна з ланок механізму злочину [9, с. 28; 10, с. 68].

Спосіб вчинення злочину, на думку Г. Г. Зуйкова [11, с. 15], є системою взаємообумовлених рухливо детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину, які пов'язані з використанням відповідних знарядь і засобів, а також часу, місця та інших сприятливих обставин об'єктивної обстановки вчинення злочину. Р. С. Белкін вважає, що спосіб скоєння злочину — це система дій з підготовки, вчинення і приховування злочину, які детерміновані умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особи. Спосіб вчинення злочину може бути пов'язаний з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов місця та часу. Як правило, дії з підготовки, вчинення і приховування злочинів об'єднані загальним злочинним задумом; проте у деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину (якщо приховування не входить у загальний задум) [12, с. 215].

Знання способів вчинення порушення кордону сприяє виявленню слідів, речових доказів і дозволяє успішно вирішувати завдання розшуку і викриття злочинців [13, с. 29]. “Голий” опис способу вчинення злочину не досягає мети; опис треба робити або від слідів застосування цього способу для того, щоб по них розкривати механізм злочину, або до слідів застосування цього способу, щоб, знаючи його, зуміти виявити докази вчиненого злочину та встановити особу злочинця [14, с. 314].

Між ознаками злочину, способом його вчинення і приховування існує обумовлений зв'язок: по ознаках судять про спосіб, а знання способу дозволяє максимально повно знайти ознаки його застосування, а через спосіб і ознаки в сукупності — подію в цілому. А це дає можливість здійснювати “впізнання” способу вчинення злочину за його ознаками.

На думку В. П. Бахіна, на теперішній час у зв'язку з якісною зміною злочинності та умов, в яких здійснюється і розвивається злочинна діяльність, значення, місце і роль способу здійснення злочинів вимагають нового осмислення і подальшої розробки цієї криміналістичної категорії. Насамперед є потреба в уточненні самого поняття та змісту способу вчинення злочинів. Одночасно з терміном “спосіб вчинення злочину” у криміналістиці зустрічаються “спосіб вчинення і приховування злочину”, “спосіб підготовки і приховування злочину”. На підставі цього способи здійснення злочинів поділяють на “повноструктурні” і “неповноструктурні”. У криміналістичному аспекті дії з підготовки вчинення злочину включаються в спосіб тоді, коли, по-перше, вони є в наявності, а по-друге, залишають конкретні сліди, що характеризують ознаки дій злочинця і дозволяють розмежовувати різні способи. А дії з приховування злочину належать до способу вчинення злочину в тому випадку, якщо вони охоплюються наміром і планом дій злочинця на момент здійснення злочину [4, с. 198–199].

Виходячи із особливостей складу злочину, який передбачає відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон, на нашу думку, спосіб незаконного переправлення осіб через державний кордон охоплює взаємообумовлену сукупність дій осіб, діяльність яких спрямована на переправлення осіб через державний кордон із порушенням чинного законодавства, а також осіб, які безпосередньо перетинають державний кордон (т.з. незаконні мігранти).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень про незаконне переправлення осіб через державний кордон за 2010 та 2013 роки дає підстави зробити висновок про глибоку структуризацію міжнародних злочинних угруповань, що контролюють канали незаконної міграції; сформованість системних каналів незаконної міграції громадян Китаю, Індії, В'єтнаму, Афганістану, Туреччини, Пакистану, Молдови, РФ; утворення національних злочинних угруповань в Україні, які контролюють переправлення незаконних мігрантів через територію України із центрами в містах Київ, Харків, Ковель та Ужгород, їх активна співпраця з організованими злочинними угрупованнями суміжних держав, зокрема Словаччини; утворення організованої системи постачальників, перевізників, (переправників) незаконних мігрантів, а також

системи, яка забезпечує супровід, зв'язок, фінансування та утримання “нелегальних квартир”.

Після переправлення осіб через державний кордон в Україну їх або тимчасово розміщують в українському прикордонні, або відразу переправляють до Києва.

Залежно від країни походження мігрантів, які намагаються незаконно перетнути державний кордон поза пунктами пропуску за допомогою організованих злочинних угруповань, виділяють п'ять основних маршрутів:

1. Для громадян Молдови: Молдова — Чернівці — Ужгород — Оноківці (Гута, Великий Березний).

2. Для громадян РФ (жителі Чечні): Ростов-на-Дону — Київ — Львів — Ужгород — В. Березний.

3. Для громадян Грузії: Тбілісі — Київ (аеропорт) — Львів — Ужгород, та Поті — Іллічівськ — Одеса — Ужгород.

4. Для громадян Азії та Південно-Східної Азії: Делі (Пекін, Ісламабад, В'єтнам) — Київ (аеропорт) — Ужгород.

5. Для громадян Азії та Південно-Східної Азії: Делі (Пекін, Ісламабад, В'єтнам) — Москва (аеропорт) — Київ — Ужгород.

При транзиті осіб по території України до місць перетинання державного кордону використовувалися такі способи переміщення: автомобілі “таксі”; приватні мікроавтобуси та легкові автомобілі; вантажні автомобілі з закритим кузовом типу “кунг”, в тому числі з використанням схованок серед вантажу; із підсадкою до рейсових транспортних засобів, що слідує з прикордонних регіонів до Києва.

У Києві відбувається тимчасове розміщення мігрантів з метою формування груп для подальшого слідування до західних кордонів України та незаконного виїзду в країни Західної Європи. Якщо кінцевою метою є осідання в Україні, то Київ є кінцевою точкою маршруту.

При залишенні території України особам та їх переправникам притаманні такі способи:

— переміщення осіб безпосередньо через державний кордон самостійно із вказівкою напрямку руху та об'єктів, яких вони повинні досягти після перетину державного кордону (зазвичай поблизу попередньо обумовленого місця їх зустрічає провідник);

— переміщення осіб через лінію державного кордону до обумовленого місця у пішому порядку в супроводі провідника;

— використання ділянок місцевості з рівнинним рельєфом, де автомобільні дороги на суміжному боці знаходяться на невеликій відстані від лінії державного кордону;

— застосовується переправлення громадян Південно-Східної Азії “з коліс”, тобто переправлення осіб відбувається відразу ж після їх доставки у прикордоння безпосередньо з транспортних засобів, у місцях найближчого проходження автошляхів до державного кордону, оминаючи період так званої їх “відсидки” у прикордонні.

Аналіз способів незаконного переправлення осіб через державний кордон України дає можливість їх класифікувати в залежності від:

а) використання:

— технічних засобів — переїзд, переліт — залежно від виду транспортних засобів, що використовуються при переміщенні: залізничний, легковий, вантажний автотранспорт, морський, авіаційний, інші засоби, які полегшують перетинання та його приховування;

— без технічних засобів — перехід, перепливання.

б) кількості осіб, яких переправляють через державний кордон: до 5 чол.; 5–10 чол.; 10–20 чол.; більше 20 чол.

в) правової підстави в'їзду на територію України:

1) *нелегальне прибуття* — *нелегальне вибуття*:

— поза пунктами пропуску (“зелений кордон”);

— через пункти пропуску за підробленими чи недійсними паспортними та іншими документами;

— через пункти пропуску з переховуванням у конструктивних порожнинах транспортних засобів та серед вантажу, а також використання інших способів ухилення від прикордонного контролю;

2) *легальне прибуття в Україну* — *нелегальне вибуття* (передбачає прибуття в Україну на законних підставах, проте мета поїздки не співпадає з вказаною у візі — найбільше використовується студентами, членами релігійних та ін. заборонених організацій, трудовими мігрантами та переселенцями);

3) *нелегальне прибуття* — *легальне вибуття* (передбачає прибуття з метою звернення до компетентних органів з клопотанням про надання статусу біженця, що дозволяє легалізуватися на території України; чи прибуття з метою затриматися на певний час, використовуючи зв'язки національних общин);

г) часу перебування на території України:

1) *транзит через Україну, використання території України як транзитної*:

— повітряно-залізничний транзитний (для громадян Південно-східної Азії, Близького та Середнього Сходу (Китай, В'єтнам, Корея, Індія, Шрі-Ланка, Афганістан): з країни-проживання — повітряним шляхом до РФ, іноді до Білорусі, потім залізничним транспортом до України (Київ, Львів, Ужгород, Одеса), далі через Польщу, Словаччину, Угорщину до країни призначення);

— повітряно-залізнично-пішохідний транзитний (для громадян Іраку, Ірану, Туреччини, Ємену, Йорданії, Лівану, Сирії, Сомалі, Анголи, Заїру тощо: країна-проживання — держави Закавказзя, потім одна група подорожує повітряним шляхом чи залізницею в Україну, а інша — до РФ, звідки в супроводі провідників прямує в Україну і далі — до країни призначення);

— повітряно-пішохідно-залізничний транзитний (більша частина громадян Лівану прибуває в Україну повітряним шляхом і далі залізницею або пішки прямує до західного кордону);

2) *транзит без осідання*

— швидкий транзит легальне прибуття з країн походження або із сусідніх країн в Російську Федерацію під виглядом туризму, на навчання, у службових та приватних справах: авіарейсами в Москву — коротке перебування — залізничним або автомобільним транспортом до кордону з Україною — термін від 3–4 доби;

— тривалий транзит — мігрантів нелегально переміщують поетапно, використовуючи автомобільний, залізничний, морський транспорт: країна походження — країни Середньої Азії (Туреччина) — Російська Федерація (Москва або інші міста) — термін від 15 до 30 днів;

3) *транзит із осіданням*:

— короткостроковим або довгостроковим;

— в земляцтвах або поза земляцтвами.

Отже, необхідно зазначити, що вивчення та систематизація способів незаконного переправлення осіб через державний кордон дає можливість успішно розкривати, розслідувати та попереджати досліджувану категорію злочинів, особливо — вирішувати широке коло питань на початковому етапі розслідування, встановлювати їх відображення в слідовій картині у тісному зв'язку із іншими елементами криміналістичної характеристики цього злочину, а також робити оперативне прогнозування способів, які будуть використовуватися злочинцями у майбутньому, що і вважаємо перспективними напрямками подальшого науково-прикладного дослідження окреслених положень.

Список використаних джерел

1. Про підсумки діяльності Державної прикордонної служби України у 2013 році та завдання на 2014 рік : рішення колегії Державної прикордонної служби України від 18.01.2014 р. [Текст] / Адміністрація Державної податкової служби України. — К. : [Б.в.], 2014. — 28 с.
2. Огляд стану дізнання та адміністративного провадження у 2005, 2006, 2007 рр. [Текст] / Адміністрація Державної податкової служби України. — К. : [Б.в.], 2008. — 12 с.
3. Про заходи щодо підвищення ефективності протидії незаконній міграції : наказ Голови Державної прикордонної служби України від 23.09.2013 р. № 100 [Текст] / Адміністрація Державної податкової служби України. — К. : [Б.в.], 2013. — 10 с.
4. Бахин, В. П. Криміналістика. Проблемы и мнения (1962–2002) [Текст] / В. П. Бахин. — К. : Типография журнала “Охрана труда”, 2002. — 268 с.
5. Саїнчин, А. С. Методика розкриття незаконного переправлення осіб через державний кордон України (криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти) [Текст] : монограф. / А. С. Саїнчин, І. Б. Похіла, А. М. Притула. — Одеса : Фенікс, 2008. — 368 с.
6. Танасевич, В. Г. О криминалистической характеристике преступлений [Текст] / В. Г. Танасевич, В. А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. — Вып. 25. — М., 1976. — С. 94–104.
7. Драпкин, Л. Я. Структура и функции первоначальных следственных действий в методике расследования преступлений [Текст] / Л. Я. Драпкин // Методика расследования преступлений (общие положения) : материалы науч.-практ. конф. ; г. Одесса, ноябрь 1976 г. — М. : [Б.и.], 1976. — С. 86–89.
8. Колесниченко, А. Н. К вопросу о понятии способа совершения преступления в криминалистике [Текст] / А. Н. Колесниченко, А. С. Савченко // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы : материалы научной конференции. — Душанбе, 1962. — Сб. 2. — С. 59–63.
9. Зорин, Г. А. Теоретические основы криминалистики (Фундаментальная криминалистика XXI века) [Текст] / Г. А. Зорин. — Мн. : Амалфея, 2000. — 426 с.
10. Белкин, Р. С. Курс криминалистики [Текст] : учебн. пособ. / Р. С. Белкин. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. — 837 с.
11. Зуйков, Г. Г. Установление способа совершения преступления при помощи криминалистических экспертиз и исследований [Текст] / Г. Г. Зуйков. — М. : НИИРИОВШ МВД СССР, 1970. — 45 с.
12. Белкин, Р. С. Криминалистическая энциклопедия [Текст] / Р. С. Белкин. — М. : Мегатрон XXI, 2000. — 334 с.
13. Следственный осмотр [Текст] : учебн. пособ. / отв. ред. Н. И. Кулагин. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1983. — 36 с.
14. Белкин, Р. С. Курс криминалистики [Текст] : [в 3 т.] / Р. С. Белкин. — М. : Юристъ, 1997. — Т. 3: Криминалистические средства, приемы, рекомендации. — 480 с.

Рекомендовано до друку кафедрою кримінального процесу та криміналістики
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
(протокол № 15 від 28 лютого 2014 року)

Надійшла до редакції 01.03.2014

Сорока А. З. Способ совершения незаконного перемещения лиц через государственную границу Украины как элемент криминалистической характеристики

На основе изучения криминалистической литературы рассмотрен способ совершения преступления как составляющее его механизма и как элемент криминалистической характеристики. Сформулировано определение понятия способа незаконного перемещения лиц через государственную границу Украины, его особенности и классификацию по определённым критериям. Раскрыты основные направления и маршруты движения лиц, которые пытаются незаконно пересечь государственную границу. Изучение и систематизация способов незаконного перемещения лиц через государственную границу даёт возможность успешно раскрывать, расследовать и предупреждать анализируемое преступление, особенно — решать широкий круг вопросов на начальном этапе расследования, а также делать оперативное прогнозирование способов, которые будут использоваться преступниками в будущем.

Ключевые слова: государственная граница, криминалистическая характеристика преступления, незаконное перемещение лиц, способ совершения преступления.

Soroka, A. Z. Method of Committing the Illegal Movement of Persons across the State Border of Ukraine as an Element of Criminal Characteristic

On the basis of the analyses of forensic literature modus operandi considered as constituting a mechanism as an element of the crime and forensic characteristics. Arguments by defining a method of illegal movement of persons across the state border of Ukraine, its characteristics and classification according to certain criteria have been formulated. Discloses the main directions and routes persons trying to illegally cross the border have been discovered. Study and systematization of methods of illegal movement of persons across the state border enables to successfully expose, investigate and prevent analysed crime— especially to solve a wide range of issues at an early stage of the investigation, and make operational forecasting methods that will be used by criminals in the future.

Keywords: state border, forensic characterization of the crime, the illegal movement of persons, modus operandi.

